

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 82-1/-9

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.2\(41\).151372](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.2(41).151372)

ПОСТМОДЕРНІЗМ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ

Жук Ю.

викладач, Одеський національний політехнічний університет

У статті систематизуються та аналізуються дослідження поняття «постмодернізм», як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, виділяються своєрідні ознаки та елементи постмодернізму, які реалізуються на жанрово-стильовому рівні. Постмодернізм можна описати як особливий стиль мислення у літературі другої половини 20 століття. Як явище, що перебуває у процесі становлення, важко піддається системному аналізу та типологічним узагальненням. Складність полягає в виокремленні його відмінних рис, так як постмодернізм знаходить вираз у філософії, мистецтві, критиці, літературі, архітектурі, історії та культурі. Постмодернізм стирає межі між високими і низькими формами мистецтва, втілюючи все в ігрову форму, вводить елітарну культуру в маси, заперечує жорсткі жанрові відмінності, використовує незвичне змішування старих і нових форм, комбінує теми і жанри, які раніше вважались непридатними для літератури. Постмодерністські письменники за допомогою самопародійності і метапрози ставлять під сумнів авторитет автора, створюють нові наративні техніки письма. Постмодерністські автори намагаються комбінувати елементи різних творів, різних жанрів, напрямів, що створює унікальну оповідь, на основі колажу, монтажу. Цим пояснюється наявність у сучасних романах елементів відразу декількох жанрових форм. Наукова фантастика – одне з популярних джерел постмодерністського твору. Деякі критики стверджують, що наукова фантастика - вічний супутник постмодерністського твору, адже вони використовують загальні онтологічні підходи. Детективний жанр - це одне джерело постмодерністського роману. Пошук доказів і розгадка таємниць привертає увагу постмодерністського письменника, так як збігається з пошуком читачем текстового коду. У статті виокремлюються способи організації тексту в постмодерністському романі: інтертекстуальність, пастиш, пародія, іронія, що спричиняє появу метапрози.

Ключові слова: постмодернізм, інтертекстуальність, пастиш, метапроза, пародія, іронія.

ПОСТМОДЕРНИЗМ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОНЯТИЯ

Жук Ю.

преподаватель, Одесский национальный политехнический университет

В статье систематизируются и анализируются исследования понятия «постмодернизм», как зарубежных, так и отечественных ученых, выделяются своеобразные признаки и элементы постмодернизма, которые реализуются на жанрово-стилевом уровне. Постмодернизм можно описать как особый стиль мышления второй половины 20 века. Как явление, которое находится в процессе становления, трудно поддается системному анализу и типологическим обобщениям. Сложность заключается в выделении его отличительных особенностей, так как постмодернизм находит выражение в философии, искусстве, критике, литературе, архитектуре, истории и культуре. Постмодернизм стирает границы между высокими и низкими формами искусства, воплощая все в игровую форму, вводит элитарную культуру в массы, отрицает жесткие жанровые различия, использует необычное смешение старых и новых форм, комбинирует темы и жанры, которые ранее считались непригодными для литературы. Постмодернистские писатели с помощью самопародийности и метапрозы ставят под сомнение авторитет автора, создают новые нарративные техники письма. Постмодернистские авторы пытаются

ся комбинировать элементы различных произведений, различных жанров, направлений, создает уникальную рассказ на основе коллажа, монтажа. Этим объясняется наличие в современных романах элементов сразу нескольких жанровых форм. Научная фантастика - один из популярных источников постмодернистского произведения. Некоторые критики утверждают, что научная фантастика - вечный спутник постмодернистского произведения, ведь они используют общие онтологические подходы. Детективный жанр - еще один источник постмодернистского романа. Поиск улик и разгадка тайн привлекает внимание постмодернистского писателя, так как совпадает с поиском читателем текстового кода. В статье выделяются способы организации текста в постмодернистском романе: интертекстуальность, паста, пародия, ирония, что вызывает появление метапрозы.

Ключевые слова: постмодернизм, интертекстуальность, паста, метапрозы, пародия, ирония.

POSTMODERNISM: THEORETICAL ASPECTS OF THE CONCEPT Zhuk Y.

lecturer, Odessa National Polytechnic University

This article is devoted to the analysis and the systematization of the concept "postmodernism" both by the foreign and by the native scientists. The peculiar signs and elements, that are realized on a genre-style level, are distinguished. Postmodernism can be described as a special style of thinking in the second half of the 20th century. As a phenomenon that is in the process of formation, it lends with difficulty itself to the systematic analysis and the typological generalization. The difficulty consists in its distinctive features since the postmodernism finds the expression in philosophy, art, criticism, literature, architecture, history and culture. The postmodernism blurs the boundaries between high and low forms of art, embodying everything in a playful form and reducing the elite to the masses, denying tough genre differences, using an unusual blending of old and new forms, combining themes and genres that were previously considered unfit for literature. Postmodern writers, with the help of self-parading and metafiction, cast doubt on the authority of the author, create new narrative techniques of writing. Postmodern authors try to combine elements of different works, different genres, trends, they create a unique story based on the collage and the montage. This explains the presence of elements of several genre forms in modern novels. The article highlights the ways of organizing the text in a postmodern novel: intertextuality, pastiche, parody, irony, that causes the appearance of the metafiction.

Key words: postmodernism, intertextuality, pastiche, metafiction, parody, irony.

Вступ

Термін «постмодернізм» стосовно літератури вперше використав американський учений Іхаб Хассан у 1971 році у своїй роботі «*The Dismemberment of Orpheus: Toward a Postmodern Literature*». Саме він виділив ознаки постмодернізму, які стали вже канонічними. На думку Іхаб Хасана, література постмодернізму, по суті, є антилітературою, так як перетворює бурлеск, гротеск, фантастику, інші літературні форми і жанри в антиформи, що несуть в собі заряд насильства, божевілля і апокаліптичності, перетворюють космос в хаос (Hassan 1971: 265, 267-268).

Поняття «постмодернізму» за своєю природою амбівалентне, неоднозначне. Термін «постмодернізм», на думку одних дослідників, виникає для позначення культурної епохи, що приходить на зміну модерну. Наприклад, І. Голованова в своїй роботі «Історія світової літератури» говорить про те, що постмодернізм виник як антитеза модернізму, він доступний, зрозумілий небагатьом, в основному інтелектуальному читачеві, а не широкій читацькій аудиторії. Постмодерністський текст, на думку дослідниці, втілює все в ігровій

формі, стирає межу між масовою й елітарною культурою (Головатова 1997). Інші дослідники вказують на те, що модерністів і постмодерністів цікавлять різні сфери буття. Літературознавець Брайан Макхейл, аналізуючи перехід від модернізму до постмодернізму, зауважує, що в центрі модерністської літератури епістемологічна проблематика, тоді як постмодерністів, в основному, цікавлять онтологічні питання:

The dominant of modernist fiction is epistemological. That is, modernist fiction deploys strategies which engage and foreground questions such as those mentioned by Dick Higgins: "How can I interpret this world of which I am a part? And what am I in it?" "The dominant of postmodernist fiction is ontological. That is, postmodernist fiction deploys strategies which engage and foreground questions like the ones Dick Higgins calls "post-cognitive": "Which world is it? What is to be done in it? Which of my selves is to do it?" (McHale 1987)

Філософсько-естетичною основою постмодернізму є ідеї постструктуралістів і постфрейдістів про деконструкцію (Ж. Деррида), шизоаналіз (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі), а також концепція іронізму італійського семіотика У. Еко та американського неопрагматика Р. Рорті. Специфікою постмодерністської естетики є те, що вона бере на озброєння неklasичне трактування класичних образів. Але при цьому, дистанціюючись від класичної естетики, постмодернізм не вступає з нею в конфлікт, а прагне використати, залучити її, але вже на нових теоретичних засадах.

Результати та обговорення

Постмодерна художня література - це міжнародний феномен, в якому беруть участь відомі представники з усього світу: Гюнтер Грасс і Пітер Ханд (Німеччина); Жорж Перекі Монік Віттіг (Франція); Умберто Еко і Італо Кальвіно (Італія); Анжела Картер і Салман Рушді (Великобританія); Станіслав Лем (Польща); Маріо Варгоса Льоса (Перу); Габріель Гарсія Маркес (Колумбія); Пітер Кері (Австралія). На противагу цьому космополітичному підходу до літератури постмодернізму, Малкольм Бредбері висловлює іншу гіпотезу:

When something called postmodernism came along everyone thought it was American - even though its writers had names like Borges, Nabokov, Calvino and Eco (Bradbury 1992: 8).

Свою думку він пояснює тим, що кількість американських авторів превалює над представниками інших національних літератур.

Звичайно, не можна звужувати постмодернізм до меж однієї національної літератури, навіть якщо це має кількісну перевагу. Виокремлення постмодернізму, як епохи, в культурі та літературі, що приходить на зміну модернізму, базується, звичайно, на спільних характерологічних ознаках та рисах. Які ж спільні ознаки постмодерністських творів виділяються дослідниками? По-перше, жанровий синкретизм, еkleктика форми. По-друге, саме така форма допомагає перебороти безглуздість, безцільність і абсурдність людського існування. Джон У. Олдрідж в «*The American Novel and the Way We Live Now*» (1983) виділяє наступні ознаки постмодерністської літератури: використання різних прийомів, таких як фрагментація, парадокс, сумнівні оповідачі, протиріччя, перестановки, розриви оповіді, випадковість,

викривлення; розмивання відчуття часу; використання пастишу; хаотична техніка і форма.

In the fiction of [postmodernist writers] ... virtually everything and everyone exists in such a radical state of distortion and aberration that there is no way of determining from which conditions in the real world they have been derived or from what standard of sanity they may be said to depart. The conventions of verisimilitude and sanity have been nullified. Characters inhabit a dimension of structureless being in which their behaviour becomes inexplicably arbitrary and unjudgeable because the fiction itself stands as a metaphor of a derangement that is seemingly without provocation and beyond measurement (Aldridge 1983: 140).

Постмодерна літературна робота часто ставить під сумнів свій власний вигаданий статус та стає метапрозою, а це означає, що літературний твір належить самому собі. Принципи його побудови з використанням різних методів і описових форм, *“metafiction is a fiction about fiction”*. Патришія Уо дає наступне визначення «метапрози»:

A term given to fictional writing which self-consciously and systematically draws attention to its status as an artifact in order to pose questions about the relationship between fiction and reality. In providing a critique of their own methods of construction, such writings not only examine the fundamental structures of narrative fiction, they also explore the possible fictitiousness of the world outside the literary / fictional text (Waugh 1984: 2).

Отже, метапроза спрямована на виявлення або прояв «фальшивості», або фіктивного характеру твору мистецтва. Термін «метапроза» був запропонований американським автором і критиком Вільямом Гассом у своїй роботі *«Fiction and the Figures of Life»* (1970), однак, його коріння сягає в глибоку давнину. Класичним прикладом метапрози є знаменита книга «Тисяча й одна ніч», де Шагразада розповідає історії, щоб залишитися в живих. Автор використовує власну оповідь, щоб описати розповідь, тому він *“display[s] to the readers [the story’s] own formal workings”* (Hassan 1971: 73).

Постмодернізм вплинув на всі літературні форми. Проте, як зауважує Кріс Балдік в *«The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms»*:

It seems to have no relevance to modern poetry, and little to drama, but is used widely in reference to fiction (Baldick 2001: 201).

Постмодернізм, згідно з Ліндою Хатчеон в *«A Poetics of Post-modernism: History, Theory, Fiction»* (1988), є *“contradictory enterprise: its art forms ... use and abuse, install and then destabilize convention ... [in] their critical or ironic re-reading of the art of the past”* (Hutcheon 2000: 23). Далі вона стверджує, що постмодерністське письмо найкраще представлено роботами «історіографічної метапрози», де автори самосвідомо спотворюють історію. Цю думку розвиває Брайан Мак Хейл у своїй роботі *«Post-modernist Fiction»*, виділяючи способи спотворення історії: апокрифічна історія, анахронізм, змішування історії та фантазії (Mc Hale 1987). Отже, постмодерна література не просто руйнує минуле, а й спотворює сьогодення.

Постмодерністська свідомість своєрідно сприймає час, нівелюючи хронологічну послідовність. Події зображуються не як хронологічні,

послідовні, а як багатовимірні динамічні нашарування, минуле реалізується в теперішньому, а теперішнє дає ключ для проникнення в минуле.

Ще одна особливість постмодернізму – розмивання меж між масовим і елітарним мистецтвом. Завдання постмодерністського письменника – організувати свою оповідь таким чином, щоб твір був зрозумілий всім і одночасно, будучи багатовимірним, він міг задовольнити найвишуканіші смаки так званого «елітарного» читача. Для постмодерністського твору характерна «подвійна референція»: сюжет - для одного кола адресатів, асоціації - для іншого. При цьому необхідно пам'ятати, що не можна зрозуміти конкретний твір без культурного та історичного контексту. Кожен художник може і повинен прочитуватися в діяхронічному аспекті, тобто в просторі всієї історії культури (Бахтин 1997: 731)

Таким чином, читач, щоб інтерпретувати конкретний твір на тлі загальної інтертекстуальної історії, повинен бути високо освітченим. Але завдяки багатшаровості постмодерністського твору автор може розраховувати на самих різних реципієнтів, а не тільки підготовлених. Це прекрасно продемонстрував власною художньою практикою У. Еко. Його роман «*Ім'я рози*» став бестселером, будучи серйозним культурологічним дослідженням. Отже, постмодерністський твір передбачає різні рівні розуміння, коли текст перетворюється в ребус, у загадку, залежно від фантазії й ерудиції читача.

Однак одним з найбільш важливих аспектів постмодерністської літератури, який тісно пов'язаний з метапрозою, є інтертекстуальність. Інтертекстуальність, термін, введений болгарсько-французьким теоретиком Юлією Кристевой, висловлює зв'язок між текстами, який може проявлятися на різних рівнях структури художнього твору. На думку Юлії Кристевой, літературний текст - це не тільки авторський твір, а й його ставлення до інших текстів, до структур самої мови:

Any text is constructed of a mosaic of quotations; any text is the absorption and transformation of another (Kristeva 1986: 37).

Юлія Кристева виводить свою теорію інтертекстуальності з ідеї М. Бахтіна про «поліфонічний роман», відкритий для різних голосів і інтерпретацій, і розуміє літературний текст як частину інших літературних текстів в історії літературної традиції. З такого погляду впливає ідея смерті автора - текст не є твором окремого автора, але існує в конкретних літературних і культурних контекстах і тому відкритий для різних понять і інтерпретацій (Бахтин 2002: 505).

При такому розуміння поняття тексту розширюється, адже все розглядається як текст: література, суспільство, історія, сама людина, що призводить до сприйняття людської культури як єдиного «інтертексту», який в свою чергу служить як би претекстом будь-якого нового тексту (Ильин 2001: 384).

Як зазначає Ж. Деррида, «постмодерністський текст має форму структури тлумачень. Кожна пропозиція, яка вже сама по собі має пояснювальну природу, піддається тлумаченню в іншому реченні, - реально має місце не інтерпретаційна діяльність суб'єкта, але моменти самотлумачення думки» (Постмодернізм. Енциклопедія 2001: 233). Іншими словами, світ як систе-

ма «писемних» знаків постає як певна послідовність коментарів до самого себе як до тексту з нескінченними відсиланнями до «слідів» попередніх текстів, які, в свою чергу, відсилають до більш ранніх текстів, і так до нескінченності.

На думку М. Епштейна, «світ мислиться як нескінченне перекодування і гра знаків. Текст в свою чергу розуміється «інтертекстуально», як гра свідомих і несвідомих запозичень, цитат і кліше. Оригінальність, особистісне авторство розглядається як ілюзія свідомості або умовні конструкції, за якими стоять механізми знакових систем, мови, несвідомого». Таким чином, в постмодернізмі текст не відображає, а створює якусь нову реальність. На перший план виступає не сама дійсність як така, але мова, в якій опосередковано взаємини автора з реальністю (Епштейн 2000: 5).

У постмодерністському літературному тексті ідея оригінальності і автентичності підривається і пародіюється. Постмодерна література не претендує на те, щоб бути новою і оригінальною, але використовує старі літературні форми, жанри і види літератури та мистецтва, цитати, натяки і інші засоби для реконвертування їх значення в інших мовних і культурних контекстах, щоб показати відмінність між минулим і сьогоденням, а також між ірреальними і справжніми формами уявлення, як було сказано в знаменитому есе Джона Барта «*The Literature of Exhaustion*», де він аналізує «виснаження» старих форм мистецтва і пропонує використати ці старі форми, жанри і стилі (Barth 1984). Постмодерністські автори навмисно вдаються до плагіату, кітчу, помилкових або удаваних цитат з відомих літературних та інших текстів. Плагіат направлений у таких текстах на створення ефекту пародії, іронічне віддалення від тексту.

Поняття пародії часто було пов'язане з висміюванням і сатирою, але в постмодерністській літературі воно найбільше пов'язується з інтертекстуальністю і метапрозою. Саме так трактує його Лінда Хатчеон:

Parody is [...] repetition with critical distance, which marks difference rather than similarity (Hutcheon 2000: 6).

У такий спосіб автор дивиться на історію літератури по-новому, він привласнює певні аспекти, які по-іншому інтерпретує (Хатчеон ставить до цього як до пародійного коду), тому він стає піджанром інтертекстуальності. Більш того, *“the parodic representations expose the model's conventions and lay bare its devices through the coexistence of the two codes in the same message”* (Hutcheon 2000: 41). Отже, пародія в такий спосіб виступає жанром метапрози.

У постмодерністській літературі пародія тісно пов'язана з пастишем. «Пастиш» походить від італійського слова *“pasticcio”*, що означає «змішування різних інгредієнтів». У постмодерністській літературі, яка складається з різних стилів, жанрів, оповідних голосів, кожен з яких відіграє важливу роль у композиції, сюжеті, структурі тексту, пастиш теж набуває жанрових ознак. Спочатку це слово використовували в мистецтві в досить прилизливому значенні. Художників, які імітували інші твори мистецтва, стилі або способи письма, називали *“pasticheurs”*. Однак у постмодерністській літературі і її інтерпретації цей термін має досить позитивне значення.

Пастиш послуговується й пародійністю, іронєю, які далі перетворюють, переписують, поміщають твір в інший контекст, таким чином, створюється так звана порожня пародія за визначенням Фредеріка Джеймсона. Хоча розуміння Джеймсоном пастишу близьке до трактування Лінди Хатчеон про постмодерністську пародію, однак він визначає пастиш як різновид пародії (Jameson 1991: 439). Постмодернізм відкидає суворі визначення і межі, тому важко відділити чітко пародію і пастиш, оскільки вони часто пересікаються і творять площину постмодерністського тексту.

Як зазначає Фредерік Джеймсон в «*Postmodernism and Consumer Society*»:

.... *the writers and artists of the present day will no longer be able to invent new styles and worlds ... only a limited number of combinations are possible; the most unique ones have been thought of already* (Jameson 1983).

Джон Барт у своїх пізніх есе вказує на «виснаження» таких напрямків, як модернізм і реалізм, але в той же час він стверджує, що *“the corpse could be revived by stitching together the amputated limbs and digits in new permutations: by pastiche”* (Barth 1984).

Отже, постмодерністські автори намагаються комбінувати елементи різних творів, різних жанрів, напрямів, що створює унікальну оповідь, на основі колажу, монтажу. Цим пояснюється наявність у сучасних романах елементів відразу декількох жанрових форм. Наприклад, Вільям Берроуз використовує наукову фантастику, детективи, вестерни; Маргарет Етвуд – наукову фантастику і казки; Умберто Еко звертається до детектива, казки, наукової фантастики, семіотики.

Наукова фантастика – ще одне популярне джерело постмодерністського твору. Деякі критики стверджують, що наукова фантастика – вічний супутник постмодерністського твору, адже вони використовують загальні онтологічні підходи (наприклад, «*Солярис*» (1961) Станіслава Лема, «*Cosmicomics*» (1965) Італо Кальвіно, і «*Slaughterhouse-Five*» (1969) Курта Воннегута).

Нарешті детективний жанр – ще одне джерело постмодерністського роману. Пошук доказів і розгадка таємниць привертає увагу постмодерністського письменника, так як збігається з пошуком читачем текстового коду. Найпопулярнішими постмодерністськими детективами можна вважати твори «*The Name of the Rose*» (1984) Умберто Еко, «*The New York Trilogy*» (1987) Пола Остера і «*Hawksmoor*» (1985) Пітера Акройда. І хоч у романах й ведеться пошук доказів, розгадуються таємниці, однак все залишається невизначеним, адже немає нічого певного: ми не можемо бути впевнені ні в чому. Ця невизначеність пояснюється нашим почуттям фрагментацією тексту, яка реалізується розривом форм, монтажем та колажем, змішуванням жанрів, дискредитацією канону, ігноруванням традиції, деканонізацією культури як такої.

Висновки

Підсумовуючи констатуємо, що постмодернізм – це складне явище, поняття, яке вводиться в науковий обіг та сферу дослідження з середини 1980-х років. Поняття постмодернізм важко визначити, адже воно трактується

неоднозначно в різних дисциплінах, сферах знання. Однак незважаючи на цю термінологічну неоднозначність та невизначенність даного терміну багатьма дослідниками цього поняття виділяються типові ознаки, які в силу їхньої повторюваності при аналізі, можна вважати основними: зближення елітарної і масової культури; активне змішування стилів, жанрів; ставлення до світу як до тексту; цитатність як художній принцип; підвищена іронічність, пародійність, скептицизм; нечіткість авторської позиції, нівелювання автора як творця тексту.

Список літератури

- Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского // Бахтин М.М. Собр. соч.: В 7 т. М.: Русские словари: Языки славянской культуры, 2002. Т. 6. 505 с.
- Бахтин М.М. Собрание сочинений. Т. 5. М., 1997. С. 731.
- Голованова И.С. История мировой литературы. Постмодернизм. М., 1997. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://17v-euro-lit.niv.ru/17v-euro-lit/golovanova/postmodernizm.htm>
- Ильин И.П. Постмодернизм. Словарь терминов. М., 2001. С. 384.
- Постмодернизм. Энциклопедия. Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом. 2001. 1040 с.
- Эпштейн М. Постмодерн в России: Литература и теория. М., 2000. С.5.
- Aldridge J. W. The American novel and the way we live now. Oxford University Press, Incorporated, 1983. 166 p.
- Baldick C. The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms. Oxford University press, 2001. 201 p.
- Barth J. The Literature of Exhaustion // The Friday Book: Essays and Other Non-Fiction. London. The John Hopkins University Press, 1984. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://people.duke.edu/~dainotto/Texts/barth.pdf>
- Butler C. Postmodernism: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2002. P. 73.
- Federman R. Critifiction: Postmodern Essays. SUNY Press, 1993. 133 p.
- Gass, William H., Fiction and the Figures of Life, Alfred A. Knopf, 1970.
- Hassan I. The Dismemberment of Orpheus: Toward a Postmodern Literature. Oxford University press, 1971. 315 p.
- Hutcheon L. A Theory of Parodyю Linda Hutcheon. Illinois: University of Illinois Press, 2000. P. 6.
- Hutcheon L. A Poetics of Postmodernism: History, Theory Fiction. Taylor & Francis e-Library, 2004. P. 23.
- Jameson F. Postmodernism, or The Cultural Logic of Late Capitalism. London: Verso, 1991. 439 p.
- Jameson, F. Postmodernism and Consumer Society. Postmodernism and Its Discontents. Ed. E. Ann Kaplan. London: Verso, 1988. P. 13-29
- Kristeva, J., "Word, Dialog and Novel", ed. Toril Moi, The Kristeva Reader, New York: Columbia University Press, 1986, p. 34-61.
- McHale B. Postmodernist Fiction [Electronic resource]. Methuen, Inc., 1987. – Mode of access: <https://books.google.com.ua/books?id=ec2HAgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
- Ruland R., Bradbury M. From Puritanism to Postmodernism: A History of American Literature. Penguin Group, 1992. 458 p.
- Waugh, Patricia. Metafiction: The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction. Ed. Terence Hawkes, London: Routledge, 1984. P. 2

References

- Bakhtin M.M. (2002) Problemy poetiki Dostoevskogo. T. 6. M., 505.
- Bakhtin M.M. (1997) Sbranie sochinenii. T. 5. M., 731.
- Golovanova I.S. (1997) Istoriia mirovoi literatury. Postmodernizm. [Electronic resource]. –

- Mode of access: <http://17v-euro-lit.niv.ru/17v-euro-lit/golovanova/postmodernizm.htm>
- Ilin I.P. (2001) Postmodernizm. Slovar terminov. M., 384.
- Postmodernizm. Entciklopediia. (2001) Mn.: Interpresservis; Knizhnyi Dom, 1040.
- Epshtein M. (2000) Postmodern v Rossii: Literatura i teoriia. M., 5.
- Aldridge J. W. (1983) The American novel and the way we live now. Oxford University Press, Incorporated, 166.
- Baldick C. (2001) The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms. Oxford University press, 201.
- Barth J. (1984) The Literature of Exhaustion. The Friday Book: Essays and Other Non-Fiction. London. The John Hopkins University Press. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://people.duke.edu/~dainotto/Texts/barth.pdf>
- Butler C. (2002) Postmodernism: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, 73.
- Federman R. (1993) Critifiction: Postmodern Essays. SUNY Press, 133.
- Gass, William H. (1970) Fiction and the Figures of Life. Alfred A. Knopf.
- Hassan I. (1971) The Dismemberment of Orpheus: Toward a Postmodern. Oxford University press, 315.
- Hutcheon L. A (2000) Theory of Parody. Illinois: University of Illinois Press, 6.
- Hutcheon L. A (2004) Poetics of Postmodernism: History, Theory Fiction. Taylor & Francis e-Library, 23.
- Jameson F. (1991) Postmodernism, or The Cultural Logic of Late Capitalism. London: Verso, 439.
- Jameson, F. (1988) Postmodernism and Consumer Society. Postmodernism and Its Discontents. Ed. E. Ann Kaplan. London: Verso, 13-29.
- Kristeva, J. (1986) "Word, Dialog and Novel", ed. Toril Moi. New York: Columbia University Press, 34-61.
- McHale B. (1987) Postmodernist Fiction. Methuen, Inc. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://books.google.com.ua/books?id=ec2HAgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
- Ruland R., Bradbury M. (1992) From Puritanism to Postmodernism: A History of American Literature. The Penguin Group, 458.
- Waugh, Patricia. (1984) Metafiction: The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction. New York / London: Methuen, 2.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2018 р.